
Rechtvaardiging en eschatologie

in de brieven aan de Thessalonicenzen

R.R. Hausoul

Abstract

Protestantism primarily associates justification with the linguistic field of Romans and Galatians. This article explores perspectives on justification developed from 1-2 Thessalonians and the following themes: God's future coming as Judge, the imitation of Christ, God's call to holiness, and the faithful as a crown of honor for Christ. The connections between these themes and eschatology place the doctrine of justification found in 1-2 Thessalonians in a process of being included in the kingdom of God.

De protestantse geloofsleer richt zich in haar reflectie over de rechtvaardiging graag op uitspraken in de Romeinen- en Galatenbrief. Beide brieven gelden als theologische 'citadel' voor een soteriologie.¹ Anders is het gesteld met de brieven aan de Thessalonicenzen. Zij komen in een rechtvaardigingsleer minder vaak aan bod, omdat ze zich vooral op toekomstige aspecten van het geloofsleven focussen. Dit artikel wil daarom nagaan welke perspectieven op de rechtvaardiging zich vanuit de twee brieven aan Thessalonicenzen laten ontwikkelen. Het zal aantonen hoe de rechtvaardiging in deze brieven nauw verbonden is met de christelijke geloofswandel in het heden en de eschatologische verwachting.

Thessalonicenzen en de rechtvaardiging

In de brieven aan de Thessalonicenzen komt het taalveld van de 'rechtvaardigheid' (*dikaïosunè*) nagenoeg niet aan bod. De schrijvers noemen zichzelf 'rechtvaardig' of 'oprecht' (*dikaïoos*) als het om hun leefstijl gaat (1 Thess. 2:10) en merken aan het begin van 2 Thessalonicenzen op dat God rechtvaardig is

1 Een recent voorbeeld is: Mark A. Seifrid, *Christ, Our Righteousness: Paul's Theology of Justification*, New Studies in Biblical Theology 9 (Downers Grove, 2000). Deze auteur besteedt aan de rechtvaardiging in de brief aan de Romeinen ruime aandacht (p. 35-66, 151-170, 114-122). Aan de brieven aan de Thessalonicenzen besteedt hij slechts twee pagina's.

en een rechtvaardig oordeel over de christenen zal vellen (2 Thess. 1:5-6).²

Sommigen zagen in dit summiere gebruik een aanwijzing dat Paulus zijn rechtvaardigingsleer pas vanuit zijn latere polemieek met de joden ontwikkelde. Udo Schnelle stelt dat '[a]t the time of the composition of 1 Thessalonians, the doctrine of justification by faith alone apart from works of the law ... was not yet a constitutive element of Pauline theology'.³ In Thessalonica was dit nog niet nodig, want 'Gentile believers there did not face the temptation to adopt the law as the mark of piety', schrijft Mark Seifrid.⁴ De brieven aan de Thessalonicenzen vallen dan al gauw buiten het gezichtsveld van de rechtvaardigingsleer. De veronderstelling is dan dat Paulus⁵ in die tijd nog geen rechtvaardigingsleer had ontwikkeld. In dat geval wordt er geen rekening gehouden met de spanningen en jaloezie bij de joden, toen Paulus en Silas⁶ het evangelie in Thessalonica verkondigden. De joden riepen toen enkele radraaiers te hulp die een volksoploop veroorzaakten en grote beroering in de stad teweegbrachten. Door die ophef verlieten Paulus en Silas de stad vroegtijdig (Hand. 17:5-7,10). De eerste brief aan de Thessalonicenzen getuigt over deze houding van de joden. Zij 'hebben de Heer Jezus en de profeten gedood en ons tot het uiterste vervolgd. Ze mishagen God en zijn alle mensen vijandig gezind, omdat ze ons beletten andere volken bekend te maken hoe ze kunnen worden gered. De maat van hun zonden raakt nu vol, en Gods veroordeling is ten volle over hen gekomen' (1 Thess. 2:15-16). De confronterende scherpte van deze uitspraak tegen de joden is fel en ongekend bij

2 Douglas A. Campbell, *The Deliverance of God: An Apocalyptic Rereading of Justification in Paul* (Grand Rapids, 2009), 18.

3 Udo Schnelle, *Apostle Paul: His Life and Theology* (Grand Rapids, 2005), 188–189.

4 Seifrid, *Christ, Our Righteousness*, 78. Vgl. William Wrede, *Paul* (Londen, 1907), 122–123.

5 Vandaag is er geen gezaghebbende uitlegger die het paulinisch auteurschap van 1 Thessalonicenzen betwist. Vgl. Earl J. Richard, *First and Second Thessalonians*, SP 11 (Collegeville, 2007), 11–19; Charles A. Wanamaker, *The Epistles to the Thessalonians: A Commentary on the Greek Text*, NIGTC (Grand Rapids, 1990), 17. Bij 2 Thessalonicenzen is dat wel het geval. Vgl. Maarten J.J. Menken, *2 Thessalonians*, New Testament Readings (Hoboken, 2002); William Wrede, *Die Echtheit des zweiten Thessalonicherbriefs*, Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur 24.2 (Leipzig, 1903), 36. Recente argumenten voor het paulinisch auteurschap van 2 Thessalonicenzen biedt Abraham J. Malherbe, *The Letters to the Thessalonians*, AB 32B (New Haven, 2007), 349–375. In dit artikel volgen we zijn keuze.

6 Het boek Handelingen spreekt over 'Silas' (Σίλας), terwijl de brieven aan de Thessalonicenzen over 'Silvanus' (Σιλουανός) spreken. Hierbij gaat het om dezelfde persoon. In dit schrijven respecteer ik het gebruik van beide namen en volg ik de schrijfwijze van het desbetreffende bijbelboek dat ik aanhaal.

Paulus. Dat leidde tot de kritische vraag of Paulus wel de schrijver van deze woorden was.⁷ Carol Schlueter toonde in haar onderzoek aan dat deze verzen authentiek zijn.⁸ Dat duidt erop dat de polemiek tussen Paulus en de joden zich niet pas in de tijd van de brief aan de Romeinen of Galaten voerde. Ze was al aanwezig in de eerste brieven die de apostel schreef.⁹ Wat voor implicaties heeft dit voor het theologisch zicht op de rechtvaardigingsleer?

Concepten van rechtvaardigheid

Wie zich bezighoudt met de rechtvaardigingsleer in 1-2 Thessalonicenzen zoekt naar woordafleidingen van 'rechtvaardigheid'. Zulke woordafleidingen komen weinig voor in de brieven aan de Thessalonicenzen. Toch impliceert dit niet dat het theologische concept dat met de rechtvaardiging verbonden is in beide brieven afwezig is. Het zou een te technische opvatting van het apostolisch onderwijs zijn om het onderwijs over de rechtvaardiging enkel tot de term 'rechtvaardigen' te beperken.¹⁰ Ook hierin geldt van Paulus dat zijn

- 7 Vgl. Jon A. Weatherly, 'The Authenticity of 1 Thessalonians 2.13-16: Additional Evidence', *JSNT* 13.42 (1991): 79-98; Karl P. Donfried, 'Paul and Judaism: I Thessalonians 2:13-16 as a Test Case', *Int* 38.3 (1984): 242-253; Daryl D. Schmidt, '1 Thess 2:13-16: Linguistic Evidence for an Interpolation', *JBL* 102 (1983): 269-279; Birger A. Pearson, '1 Thessalonians 2:13-16: A Deutero-Pauline Interpolation', *HTR* 64.1 (1971): 81-84, 91.
- 8 Carol J. Schlueter, *Filling up the Measure: Polemical Hyperbole in 1 Thessalonians 2.14-16*, *JSNTSup* 98 (Sheffield, 1994).
- 9 Uitleggers dateren de brief tussen lente 50 n.Chr. en zomer 51 n.Chr.: Gordon D. Fee, *The First and Second Letters to the Thessalonians*, *NICNT* (Grand Rapids, 2009), 5; Malherbe, *Thessalonians*, 72; Rainer Riesner, *Die Frühzeit des Apostels Paulus: Studien zur Chronologie, Missionsstrategie und Theologie*, *WUNT* 71 (Tübingen, 1994), 286, 325; Karl P. Donfried, '1 Thessalonians, Acts and the Early Paul', in *The Thessalonian Correspondence*, red. Raymond F. Collins en Norbert Baumert, *BETHL* 38 (Leuven, 1990), 4, 25; Robert Jewett, *The Thessalonian Correspondence: Pauline Rhetoric and Millenarian Piety*, *Foundations and Facets* (Philadelphia, 1986), 59-60; Leon Morris, *The Epistles of Paul to the Thessalonians: An Introduction and Commentary*, *TNTC* 13 (Grand Rapids, 1984), 12-14; Frederick F. Bruce, *1 & 2 Thessalonians*, *WBC* 45 (Dallas, 1982), xxxiv-xxxv; Heinz Schürman en Hans-Andreas Egenolf, *The First Epistle to the Thessalonians*, *NTSR* 18 (New York, 1981), xi; Ernest Best, *A Commentary on the First and Second Epistles to the Thessalonians*, 2de ed., *BNTC* (Londen, 1977), 7-11.
- 10 Zie voor kritiek en waarde van semantische woordvelden: James Barr, *The Semantics of Biblical Language* (Londen, 1961), 206-262. Vgl. Paul A. Rainbow, 'Justification According to Paul's Thessalonian Correspondence', *BBR* 19.2 (2009): 249-274; Michael F. Bird, *The Saving Righteousness of God: Studies on Paul, Justification and the New Perspective*, *Paternoster Biblical Monographs* (Milton Keynes, 2007), 194-211.

'language varies according to the occasion of his writing, but the underlying structure of his thought remains constant.'¹¹ Datzelfde fenomeen vinden we in de Romeinenbrief. In die brief komen er naast de term 'rechtvaardiging' nieuwe categorieën voor die ertoe bijdragen de thematiek van de redding en de daarmee verbonden rechtvaardiging uitvoeriger te beschrijven. Hierbij gaat het om thema's als vrede en verzoening, uitverkiezing en roeping, zoon-schap en verlossing, *missio Dei* en de voorspraak van de Geest en de Zoon.¹² Het zijn dit soort thema's die vooral de verlossing in de christelijke geloofs-leer beschrijven. Welke categorieën van de redding en rechtvaardiging laten zich op die manier in 1-2 Thessalonicenzen naar voren brengen?

Onderwerpen in de brieven aan de Thessalonicenzen zijn: de aandacht voor de komst van God die als Rechter redding brengt en oordeelt (1 Thess. 1:10; 5:9; 2 Thess. 1:5-10; 2:12), de afwezigheid van schaamte in de navolging van Christus (2:19-20; vgl. 2 Thess. 2:14), de gehoorzaamheid aan Gods roep om zuiver in heiligheid te wandelen (1 Thess. 3:13; 4:1-9; vgl. 5:23), de aandacht voor een geloofswandel in waardigheid (2 Thess. 1:5), vanuit het besef dat de gelovigen een erekrans voor Christus zijn bij zijn komst (1 Thess. 2:19). De aanwezige accenten van de eschatologie plaatsen het thema van de rechtvaardiging in 1-2 Thessalonicenzen in het grotere perspectief van de komst van Christus en het ingaan in het Koninkrijk van God. Mede vanuit de nadruk op een heilige wandel vanuit de rechtvaardiging schrijft Reinhard von Bendemann:

The talk of holiness and sanctification that marks the First Letter to the Thessalonians is, however, not far in content from the language of δικαιοσύνη [*dikaiousunè*] and of δικαιοῦν [*dikaïoun*] in the later Pauline letters.¹³

Karl Donfried erkent vanuit de roeping en uitverkiezing in 1-2 Thessalonicenzen verschillende parallellen met de Romeinenbrief: 'There is an amazing consistency between the emphasis on election and sanctification in 1 Thessalonians and justification and sanctification in Romans.'¹⁴ Het spreken over de rechtvaardiging vanuit de brieven aan de Thessalonicenzen kan daarvoor ertoe bijdragen Paulus' uitspraken over de rechtvaardiging concreter te

11 Seifrid, *Christ, Our Righteousness*, 35.

12 Ibid., 35-66, 151-170, 114-122.

13 Reinhard von Bendemann, "Frühpaulinisch" und/oder "spät-paulinisch"?: Erwägungen zu der These einer Entwicklung der paulinischen Theologie am Beispiel des Gesetzesverständnisses', *EvTh* 60.3 (2000): 225.

14 Donfried, '1 Thessalonians', 19.

kaderen. We zullen de bovengenoemde onderwerpen in dit schrijven als leidraad gebruiken om het thema van de rechtvaardigingsleer in de brieven te presenteren.

Gods komst en de rechtvaardiging

1 Thessalonicenzen begint met het getuigenis over de Thessalonicenzen in de regio. Er is sprake van het geloof, de hoop en de liefde van de gelovigen, evenals het zich afkeren van de afgoden om de levende God te dienen (1 Thess. 1:9-10). In deze mededeling bevinden zich basiselementen van Paulus' onderwijs over de rechtvaardiging die de brief later herhaalt en verdiept. Hier is te denken aan het waardig wandelen voor God en de oproep tot heiligheid.

In die context is er aan het slot van 1 Thessalonicenzen 1 sprake van de komst van Christus en 'de komende toorn' (1:10). Dat oordeel van Gods toorn is verbonden met Gods rechtvaardigheid. Dat komt eveneens ter sprake in de verkondiging van Paulus in Athene, die de schrijver van Handelingen kort na de verkondiging aan de Thessalonicenzen vermeldt. Daar spreekt Paulus op de Areopagus over het rechtvaardig oordeel dat bij de komst van Christus zal plaatsvinden (Hand. 17:31).

Het thema van de toekomstige rechtvaardiging én de komst van de Messias zijn daardoor aan elkaar gerelateerd (1 Thess. 1:10; 4:14; 5:9-10). Die verbinding is eveneens in de brief aan de Romeinen aanwezig. Op de dag van de komst van de Messias oordeelt God door Christus Jezus (Rom. 2:16) en 'zal ieder van ons voor zichzelf rekenschap geven' tegenover God (14:12). De verkondiging van recht en de verantwoordelijkheid daarvan staan in het grotere geheel van de apostolische verkondiging.

In hun brieven aan de Thessalonicenzen vermelden de schrijvers dat Jezus hen redt van het komende oordeel (1 Thess. 1:10; 5:9). Oude religies kenden grote vrees voor de wraak van de goden. Johannes Calvijn noemt het voorbeeld van keizer Caligula:

Men kan lezen dat niemand zo vermetel en ongebreideld in de verachting van God is losgebarsten als Gaius Caligula. Toch beefde niemand zo jammerlijk wanneer een teken van Gods toorn zich voordeed. Tegen zijn wil huiverde hij voor God die hij opzettelijk probeerde te verachten. Men ziet dit overal met zulk soort mensen gebeuren. Hoe vermeteler iemand God veracht, des te meer wordt hij al bij het geluid van een vallend blad aan het schrikken gebracht.¹⁵

15 Johannes Calvijn, *Institutie: Onderwijzing in de christelijke godsdienst*, red. Willem van 't Spijker (Houten, 2009), I.3.2.

De Thessalonicenzen mochten zich verlost weten van die toorn. De toorn zou wel over hun joodse oppositie komen (1 Thess. 2:14-16; 2 Thess. 1:8-9). Niet de godsdienstige Joden, maar de Thessalonicenzen mochten weten dat ze 'in God de Vader en de Heere Jezus Christus' waren (1 Thess. 1:1; 2 Thess. 1:1). Vanuit die positie mochten ze vooruitzien naar de vervulling van hun redding, als Jezus komt. In de brieven aan de Thessalonicenzen moedigt het apostelteam de christenen daarom ertoe aan om vast te staan in het geloof, wetende dat hun redding zich met zekerheid in de toekomst zal vervullen.

De Thessalonicenzen mogen weten dat God hen tot de redding en niet tot de toorn heeft bestemd. Het apostelteam duidt deze toekomstige dag van gerechtigheid als een dag van redding (1 Thess. 5:9). De gelovigen zullen dan delen in de luister van Christus, op de dag dat Hij komt en wordt verheerlijkt (1:10). Vanuit dit perspectief laat zich de redding bij Paulus als een proces dat nog gaande is opvatten.¹⁶ In 2 Thessalonicenzen plaatsen de schrijvers deze aspecten bij elkaar: 'Maar wij moeten God altijd voor u danken, broeders, die geliefd bent door de Heere, dat God u van het begin verkoren heeft tot zaligheid, in heiliging door de Geest en geloof in de waarheid. Daartoe heeft Hij u geroepen door ons Evangelie om de heerlijkheid van onze Heere Jezus Christus te verkrijgen' (2:13-14). Die relatie tussen de rechtvaardiging en de toekomst is op zich niet vreemd. Elders in de aan Paulus toegeschreven brieven is er eveneens sprake van een reeds gerechtvaardigd zijn (Rom. 4:2; 5:1,9; 1 Kor. 6:11; 1 Tim. 3:16; Tit. 3:7) en van een gerechtvaardigd worden (Rom. 2:13; 8:33; 1 Kor. 4:4; Gal. 2:17; 5:4).

Trouw zonder schaamte in alle verdrukkingen

In de brieven aan de Thessalonicenzen bemoedigt het apostelteam de christenen voortdurend in het geloof te volharden, zodat zij bij de komst van Jezus Christus waardig het Koninkrijk van God mogen binnengaan. Dit is een belangrijke bemoediging in tijden van vervolging en verdrukking. Door groeiende oppositie moesten Paulus en Silas Thessalonica verlaten. Dit gebeurde mogelijk al drie tot vier weken nadat ze in de stad waren gearriveerd (1 Thess. 2:2,15; Hand. 17:2-10).¹⁷ De achtergebleven jonge gelovigen maak-

16 Thomas R. Schreiner, *Paul, Apostle of God's Glory in Christ: A Pauline Theology* (Downers Grove, 2001), 225-229.

17 Een andere uitleg is dat Handelingen 17:2 enkel de drie sabbatten dat Paulus in de synagoge debatteerde noemt en nalaat te vermelden dat hij daarna nog een tijd op andere plaatsen in Thessalonica het evangelie verkondigde. Vgl. Abraham J. Malherbe, *Paul and the Thessalonians: The Philosophic Tradition of Pastoral Care* (Eugene, 2011), 13-14; I. Howard Marshall, *1 and 2 Thessalonians*, NCBC (Grand Rapids, 1981), 5.

ten sindsdien zware mishandelingen, beledigingen, beproevingen en verdrukkingen mee (1 Thess. 1:6; 2:14; 3:3-4; 2 Thess. 1:4).

Het is begrijpelijk dat het apostelteam zich in die omstandigheden ongerust maakte of de gelovigen zouden standhouden (1 Thess. 1:5-8; 2:13). Er was voldoende reden te vrezen dat het de verleider zou lukken de christenen van het geloof weg te trekken (3:2-3,5,6-8). Dat zou ontoelaatbaar zijn (2:19). Het geloof liet zich niet tot een eenmalige beslissing in het verleden reduceren. Het was ook een dagelijkse beslissing in het heden en in de toekomst om in te gaan op het blijvende roepen van God tot zijn koninkrijk (vgl. 2:12; 5:24). Nadat Timotheüs Thessalonica had bezocht, vernamen Paulus en Silvanus dat de Thessalonicenzen Gods roep trouw bleven, ondanks alle verdrukkingen (3:2,5,6). Daarmee karakteriseert zich hun wandel als een navolging in de voetsporen van het kruis en lijden van Christus: 'Ook bent u navolgers geworden van ons en van de Heere, toen u het Woord aannam te midden van veel verdrukking' (1:6).¹⁸ De verdrukking die de Thessalonicenzen meemaken is met Christus verbonden. Het zijn de verdrukkingen die nagenoeg alle christenen meemaken voordat zij het Koninkrijk van God binnengaan (3:3-4).

Heiliging en de roeping tot God koninkrijk

Roeping van God tot heiligheid

De redding is verbonden met Gods liefde en uitverkiezing (1 Thess. 1:4; 2 Thess. 2:13), gebaseerd op de dood en de opstanding van Christus (1 Thess. 1:10; 5:10-11) en gehoord door de prediking van het evangelie waarin God de christenen blijvend roept (2:12; 4:7; 5:24; 2 Thess. 2:14).¹⁹ Het apostelteam bidt specifiek 'dat onze God u de roeping waard acht en Hij al het welbehagen van Zijn goedheid en het werk van het geloof met kracht volbrengt' (2 Thess. 1:11). Vanuit de uitverkiezing weten de Thessalonicenzen zich 'niet geroepen tot onreinheid, maar [tot leven] in heiliging' (1 Thess. 4:7).²⁰

Concreet roept het apostelteam de Thessalonicenzen e toe op om hun hoop op het toekomstige Koninkrijk van God te vestigen (1 Thess. 2:12; 2 Thess. 2:14), een leven in overeenstemming met de waardigheid van dat rijk te leiden (1 Thess. 2:11-12; 4:1-2; 2 Thess. 2:13-15), zich ver te houden van ontucht (1 Thess. 4:3-8), eervol werk uit te voeren (4:11-12; 2 Thess. 3:6-10)

18 Vgl. Michael J. Gorman, *Cruciformity: Paul's Narrative Spirituality of the Cross* (Grand Rapids, 2001), 95, 387.

19 Karl P. Donfried enI. Howard Marshall, *The Theology of the Shorter Pauline Letters* (Cambridge, 1993), 28-30, 51-53, 58-62.

20 Vgl. Suzanne McDonald, *Re-Imaging Election: Divine Election as Representing God to Others and Others to God* (Grand Rapids, 2010).

en vervolgingen te verdragen (1 Thess. 3:3-4). Dat deze oproepen niet nieuw zijn voor de ontvangers blijkt uit het herhaaldelijke 'u weet', waarmee de schrijvers aantonen dat zij de Thessalonicenzen hierover al eerder informeerden (1:5; 2:1-2,5,11; 3:3-4; 4:2; 5:2; 2 Thess. 2:5-6; 3:7).

Roeping tot Gods koninkrijk

In de brieven aan de Thessalonicenzen is de christelijke levensstijl met de roeping en het ingaan van het Koninkrijk van God verbonden: 'Wij riepen u ertoe op waardig te wandelen voor God, Die u roept tot Zijn Koninkrijk en heerlijkheid' (1 Thess. 2:12). Net als Jezus sprak het apostelteam over de roeping tot het Godsrijk en de daarmee verbonden heerlijkheid. Het Grieks duidt er in 2:12 specifiek op dat God 'roepende' is (vgl. 5:24). De roep van God is een werkwoord dat in de tegenwoordige tijd staat, terwijl het koninkrijk en de luister op een toekomstige realiteit duiden.²¹ Deze roep van God tot het koninkrijk duurt voort in het leven van de gelovigen.²² De eerste christenen gaven er vorm aan door te leven vanuit de nieuwe identiteit en heiligheid die zij in Christus hadden ontvangen (vgl. 4:1). Dat onderscheidde hen van andere groepen. De roep tot het Godsrijk bleef zo een reële werkelijkheid voor deze eerste christenen. Vanuit dat vooruitzicht op het Koninkrijk van God en de daarmee verbonden komst van de Messias, wilde het alle kwaad in de samenleving doorbreken. Als Jezus kwam, zou het heil ervan voor iedereen zichtbaar worden (vgl. 2 Thess. 1:5).

Door een godsvruchtig leven voor God te leiden, reageren de Thessalonicenzen op de roep van God: 'Maar laten wij, die van de dag zijn, nuchter zijn, bekleed met het borstharnas van geloof en liefde, en met de hoop op de zaligheid [als] helm. Want God heeft ons niet bestemd tot toorn, maar tot het verkrijgen van de zaligheid, door onze Heere Jezus Christus' (1 Thess. 5:8-9). De weg van het geloof, de liefde en de hoop is de weg waarop christenen dat doel bereiken. Het geloof in Christus leidt tot een transformatie in het leven, dat zich zal voltooien in de luister die de gelovigen straks van God ontvangen. De oudtestamentische achtergrond van de beeldspraak van het borstschild in 1

21 Otto Merk, '1 Thessalonians 2:1-12: An Exegetical-Theological Study', in *The Thessalonians Debate: Methodological Discord or Methodological Synthesis?*, red. Karl P. Donfried en Johannes Beutler (Grand Rapids, 2000), 113; George G. Findlay, *The Epistles of Paul the Apostle to the Thessalonians*, ThC (Grand Rapids, 1982), 49.

22 Leon Morris, *The First and Second Epistles to the Thessalonians*, NICNT (Grand Rapids, 1989), 85; Marshall, *1 and 2 Thessalonians*, 75; George Milligan, *St. Paul's Epistles to the Thessalonians* (Old Tappan, 1980), 26-27; Best, *Thessalonians*, 108; Dietrich Wiederkehr, *Die Theologie der Berufung in den Paulusbriefen*, StFr 36 (Freiburg, 1963), 36-75.

Thessalonicenzen 5:8 duidt daarop. Het boek Jesaja vermeldt hoe God in zijn keuze om de verlorenen te redden als strijder het harnas van de ‘gerechtigheid’ (*dikaiousunè*) heeft aangedaan en de helm van de redding op zijn hoofd heeft gezet (59:17). In Thessalonicenzen 5:8 is het echter niet God, maar zijn uitverkoren volk dat wordt opgeroepen om het harnas van geloof en liefde en de helm van de hoop aan te doen. De gerechtigheid van Gods harnas wordt zichtbaar in de ‘trouw’ en ‘liefde’ van de Thessalonicenzen tegenover anderen.²³

Gods Geest tot heiliging

Deze belichaming van Gods gerechtigheid is mogelijk doordat de uitverkorenen Gods heilige Geest ontvingen (1 Thess. 4:8). Dit maakt deel uit van hun redding en transformatie. De schrijvers gebruiken hiervoor de taal van Ezechiël 36-37, waar God belooft Israël te redden en transformeren door hun een ‘nieuw hart’ te schenken (36:26; 37:14). Het doel van God met Israël is daarbij dat de ‘heidenvolken weten dat Ik de HEERE ben, spreekt de Heere HEERE, als Ik in u voor hun ogen geheiligd word’ (Ez. 36:23). Net als bij Israël is het Gods verlangen ook de Thessalonicenzen te gebruiken om anderen te laten beseffen hoe heilig God is.²⁴ Volgelingen van Jezus tonen aan niet-gelovigen dan de gerechtigheid die God hun in Christus heeft geschonken. Het heilige en goede zoeken is de navolging van Christus. Dit getuigt van Gods voorbeeld om uiteindelijk vrede en gerechtigheid in de hele schepping te brengen. God heeft de Thessalonicenzen zo lief namelijk ‘dat God u van het begin verkoren heeft tot zaligheid, in heiliging door de Geest en geloof in de waarheid’ (2 Thess. 2:13). Als eerstelingen mogen zij ‘als kinderen van het licht en kinderen van de dag’ een glimp van de toekomstige verlossing laten zien.

Geloof dat in het heden werkt

Al aan het begin van de eerste brief aan de Thessalonicenzen vernemen we dat de gelovigen zich van de afgoden hadden afgekeerd om de levende en waarachtige God te dienen (1 Thess. 1:9). Hun geloof in God uitte zich in gehoorzaamheid. Vanaf het begin was het met werken van trouw aan God verbonden.²⁵ Geloof en werken gingen samen, omdat zij ‘kinderen van het

23 Sylvania C. Keesmaat, ‘Crucified Lord or Conquering Saviour: Whose Story of Salvation?’, *HBTh* 26.1 (2004): 91–92.

24 Vgl. Andy Johnson, ‘The Sanctification of the Imagination in I Thessalonians’, red. Kent E. Brower en Andy Johnson, *Holiness and Ecclesiology in the New Testament* (Grand Rapids, 2007), 275–292.

25 Campbell, *Deliverance of God*, 924–925.

licht en de dag' zijn, moeten zij als 'kinderen van het licht en kinderen van de dag' leven (5:5-8).

Dit onderwijs is gebaseerd op de roeping van God in het evangelie, dat de heiligheid van zijn volk bewerkstelligt: 'Verder, broeders, vragen wij u en roepen wij u er in de Heere Jezus toe op, dat u, zoals u van ons ontvangen hebt hoe u moet wandelen en God behagen, [daarin] nog meer overvloedig wordt. ... Daarom, wie [dit] verwerpt, verwerpt niet een mens, maar God, Die ook Zijn Heilige Geest in ons heeft gegeven' (4:1,8). De schrijvers baseren zich daarbij op hun eigen voorbeeld. Het valt op dat dit de enige keer in de brief is dat de schrijvers een woord uit de woordgroep 'gerechtigheid' gebruiken, wanneer ze hun leven beschrijven als 'oprecht' (*hosioos*) en 'rechtvaardig' (*dikaioos*) voor God (2:10; vgl. 2:1-6) en met een grote liefde tot anderen (2:7-9). De termen 'oprecht' en 'rechtvaardig' beschrijven samen in Deuteronomium 32:4 (LXX) Gods karakter: 'God is waarheid en geen onrecht; rechtvaardig (*dikaioos*) en waarachtig (*hosioos*) is Hij'. Het leven van Paulus, Silvanus en Timotheüs toont de kenmerken van Gods gerechtigheid en heiligheid.

De schrijvers moedigen de Thessalonicenzen aan om standvastig te blijven in het onderwijs van de apostelen (1 Thess. 4:1; 2 Thess. 2:15) en verder te gaan in al het goede, vanuit hun trouw aan Christus en liefde voor God (2:17; 3:5). God zal de Thessalonicenzen de waarde van hun daden toekennen. Bij de rechtvaardiging op de laatste dag komen ook hun werken in zicht.

De wandel in het heden en de rechtvaardiging in de toekomst zijn daarmee met elkaar verbonden. Er is sprake van een proces dat bij de bekering begint en zich in het Koninkrijk van God voltooit. De gelovigen volbrengen werken van geloof, liefde en hoop in Gods kracht (1 Thess. 1:5). In 1-2 Thessalonicenzen is vier keer sprake van 'werk': twee keer van 'werk van het geloof' (1 Thess. 1:3; 2 Thess. 1:11), over respect vanwege het 'werk' van een christelijke leider (1 Thess. 5:13) en het gebed dat God de christenen in elk goed woord en werk bevestigt (2 Thess. 2:17). Verder roept het apostelteam de geadresseerden ertoe op om waardig voor God te wandelen (1 Thess. 2:12), God te behagen (4:1) en niet na te laten goed te doen (2 Thess. 3:13). Bij al deze werken gaat het om werken die vanuit het geloof voortkomen en de vrucht zijn van een leerling die Jezus liefheeft.²⁶ De exacte verhouding tussen Gods inbreng en de inbreng van mensen in deze werken blijft een debat, maar de nadruk op werken is ook aanwezig in het onderwijs van Jezus (vgl. Matth.

26 Stephen Westerholm, *Perspectives Old and New on Paul: The 'Lutheran' Paul and His Critics* (Grand Rapids, 2008), 300–321.

12:33-37; 25:31-46).²⁷ De primaire basis waarop God mensen rechtvaardigt is door dat wat Christus voor mensen deed, maar we mogen dat niet loskoppelen van de christelijke wandel. Terecht wijst Tom Wright erop dat Paulus de ‘tegenwoordige rechtvaardiging’ (*presens justification*) met het geloof verbindt en de ‘toekomstige rechtvaardiging’ (*future justification*) aan de totaliteit van het leven relateert.²⁸ De (deutero)paulinische brieven spreken dan ook meermaals over het toekomstige oordeel op basis van daden (Rom. 2:6-10; 14:10-12; 1 Kor. 3:8; 4:1-5; 2 Kor. 5:10; 11:15; Ef. 6:8; 2 Tim. 4:4).²⁹ Dat dit voor de nodige uitdagingen in de christelijke geloofsleer zorgt, blijkt uit het commentaar van Johannes Calvijn op 1 Thessalonicenzen 3:13. Daarin benadrukt de reformator geforceerd dat de redding van de christenen niet afhangt van wat de Geest door de gelovigen op aarde kon volbrengen, maar door dat wat God in Christus volbracht.³⁰ Elders erkent Calvijn echter dat goede werken deel moeten uitmaken van de weg die de gelovigen afleggen.³¹

Zoals een goede zin zich niet laat schrijven zonder grammatica, laat het christelijke geloof zich niet leven zonder werken. In de provincies Macedonië en Achaja was het geloofsleven van de Thessalonicenzen dan ook geen onbekendheid (1 Thess. 1:8-9). Vermoedelijk ging het daarbij om de eerste weken

27 Zie verder: Alan P. Stanley, *Did Jesus Teach Salvation by Works?: The Role of Works in Salvation in the Synoptic Gospels*, MSEvThS 4 (Eugene, 2006), 294–314; red P. Sanders, *Paul, the Law, and the Jewish People* (Philadelphia, 1983), 93–122; *Paul and Palestinian Judaism: A Comparison of Patterns of Religion* (Minneapolis, 1977), 511–518.

28 N. Tom Wright, *Paul: In Fresh Perspective* (Minneapolis, 2009), 148; ‘The Law in Romans 2’, in *Paul and the Mosaic Law*, red. James D.G. Dunn (Grand Rapids, 2001), 144.

29 Zie uitvoerig: Paul A. Rainbow, *The Way of Salvation: The Role of Christian Obedience in Justification* (Eugene, 2012), 16–19, 193–201; Bird, *Saving Righteousness*, 155–178; Chris VanLandingham, *Judgment & Justification in Early Judaism and the Apostle Paul* (Peabody, 2006); Christian Stettler, ‘Paul, the Law and Judgement by Works’, *EvQ* 76.3 (2004): 195–215; Matthias Konradt, *Gericht und Gemeinde: Eine Studie zur Bedeutung und Funktion von Gerichtsaussagen im Rahmen der paulinischen Ekklesiologie und Ethik im 1 Thess und 1 Kor*, BZNW 117 (Berlijn, 2003); Karl P. Donfried, ‘Justification and Last Judgement in Paul: Twenty-Five Years Later’, in *Paul, Thessalonica, and Early Christianity* (Grand Rapids, 2002), 279–292; Kent L. Yinger, *Paul, Judaism, and Judgment According to Deeds*, Monograph Series. SNTS 105 (Cambridge, 1999); Herman N. Ridderbos, *Paul: An Outline of His Theology* (Grand Rapids, 1997), 178–181; David W. Kuck, *Judgment and Community Conflict: Paul’s Use of Apocalyptic Judgment Language in 1 Corinthians 3:5-4:5*, NTSup 66 (Leiden, 1992).

30 John Calvin, *Philippians, Colossians, and Thessalonians*, CC 21b (Grand Rapids, 2009), 271.

31 Calvijn, *Institutie*, III.14.21; 16.1; 17.5; 18.1.

of maanden van hun geloof. Het apostelteam was later namelijk bezorgd of het nog altijd zo goed met de Thessalonicenzen ging. Het zond Timotheüs naar hen toe om het geloof van de Thessalonicenzen te versterken (3:2,5). Timotheüs kwam terug met goed nieuws en sprak over het geloof en de liefde van de Thessalonicenzen (3:6). Zij hadden zich bekleed met het harnas van geloof en liefde (5:8). Voor het apostelteam is het normaal dat de werken van het geloof onderdeel van het geloof zijn. Ze horen bij de redding waar het team in de brieven aan de Thessalonicenzen over spreekt.

Een waardige erekrans bij Christus' komst

De roep tot een heilige en zuivere wandel voor God brengen de schrijvers in relatie met de toekomstige gerechtigheid. Ze beseffen dat de levenshouding van de Thessalonicenzen hun erekrans, hoop en vreugde voor Jezus bij zijn komst is (1 Thess. 2:19). Zij zijn het op wie de hoop van het apostelteam gericht is. Door de hoop en de vermelding van de komst, staat deze uitspraak in een eschatologisch perspectief.³² De Thessalonicenzen waren een erekrans voor de winnaars, zoals dit tijdens sportwedstrijden in het stadion van Thessalonica of grote burgerlijke onderscheidingen in de stad voorkwam. De krans bestond in de regio van Macedonië uit eikenbladeren.³³ Vanuit de toekomstige verwachting is deze krans een stimulans om God trouw te volgen.

Het is in deze context dat het apostelteam voor het eerst in 1 Thessalonicenzen over de komst (*parousia*) van de Messias spreekt. In 1 Thessalonicenzen 1:10 komt de komst wel in het vizier, maar is er sprake van een 'verwachten' (*anamenoō*) van de Zoon. De term *parousia* is kenmerkend voor 1-2 Thessalonicenzen (vgl. 1 Thess. 2:19; 3:13; 4:15; 5:23; 2 Thess. 2:1,8). Buiten deze brief gebruikt Paulus de term alleen nog in 1 Korinthe 15:23. De term gaat terug op het onderwijs van Jezus (Matth. 24:3,27,37,39) en komt ook elders in het NT voor (Jak. 5:7-8; 1 Joh. 2:28; 2 Petr. 1:16; 3:4,12). Daarmee is de brief aan de Thessalonicenzen het oudste getuigenis voor het gebruik van *parousia* om er de komst van de Messias mee aan te duiden. De *parousia* van een belangrijk persoon duidde in de Oudheid op het begin van een nieuwe era. In het OT ging het daarbij om de komst van God naar deze schepping (Jes. 2:10-12; Amos 5:17-18).³⁴ Waar christenen over de komst van de Heer

32 Gene L. Green, *The Letters to the Thessalonians*, PNTC (Grand Rapids, 2002), 154.

33 Zie verder: Janelle Peters, 'Crowns in 1 Thessalonians, Philippians, and 1 Corinthians', *Bib* 96.1 (2015): 70; Walter Grundmann, 'Στέφανος, Στεφανώ', in *TDNT* 7 (Grand Rapids, 1971), 615-636.

34 Flavius Josephus, *Antiquitates Judaicae: De oude geschiedenis van de Joden*, vert. Fik J.A.M. Meijer en Marinus A. Wes (Baarn, 1998), III.5.2; III.8.5; IX.4.3.

spraken, riepen ze beelden op van een keizer of autoriteit die een nieuw tijdperk zou inluiden. Kort nadat de schrijvers 1 Thessalonicenzen schreven, doken er munten uit Korinthe op die over een komst van keizer Nero spraken.³⁵ Zoals de keizer bij zijn komst een kroon ontving, ontvangt Jezus Christus bij zijn komst de gelovigen als kroon (vgl. 2 Tim. 4:8).

Twee keer uiten de schrijvers in 1 Thessalonicenzen dat zij uitzien naar dit ogenblik, waarop de gelovigen zuiver voor God mogen staan (3:13; 5:23). Daarbij gaat het niet enkel om de genade die Christus hun schonk, maar ook om de eigen keuze om trouw aan God in goede werken van geloof, liefde en hoop te volharden. In 1 Thessalonicenzen 5:23 is dit als verlangen geuit: 'En moge de God van de vrede Zelf u geheel en al heiligen, en mogen uw geheel oprechte geest, de ziel en het lichaam onberispelijk bewaard worden bij de komst van onze Heere Jezus Christus'. Bij de komst van Christus zal God de redding als proces voltooien en de Thessalonicenzen geheiligd en gereinigd in geest, ziel en lichaam bewaren. De aorist bij de optatieven 'heiligen' en 'bewaren' duidt mogelijk op het hele proces van de redding die God de Thessalonicenzen schonk, van begin tot einde.³⁶

De schrijvers kijken daarmee positief vooruit naar de voltooiing van de redding: 'Wanneer Hij zal gekomen zijn om op die dag verheerlijkt te worden in Zijn heiligen en bewonderd te worden in allen die geloven (want bij u vond ons getuigenis geloof)' (2 Thess. 1:10). Tegelijk blijft dit ook een gebed van de schrijvers: 'Daarom bidden wij ook altijd voor u dat onze God u de roeping waard acht en Hij al het welbehagen van Zijn goedheid en het werk van het geloof met kracht volbrengt' (1:11). Dit 'waardig achten' van de roeping staat in deze juridische context in relatie met een rechtvaardiging. Het gaat concreet om een 'waardig worden bevonden' tot het Koninkrijk van God, enkele verzen eerder. Ze zijn 'een teken van Gods rechtvaardig oordeel dat u het Koninkrijk van God waardig geacht wordt, waarvoor u ook lijdt' (1:5). Het 'waardig worden bevonden' is in het Grieks een juridische term die een vorm van oordeel veronderstelt.³⁷ Dit oordeel noemt 1:5 in het eerste gedeelte.

35 Georg Braumann en Colin Brown, 'Parousia', in *NIDNTT 2* (Grand Rapids, 1976), 898–935; Albrecht Oepke, 'Παρουσία, Πάρεμι', in *TDNT 5* (Grand Rapids, 1967), 858–871; Adolf Deissmann, *Light from the Ancient East: The New Testament Illustrated by Recently Discovered Texts of the Graeco-Roman World* (New York, 1927), 368–372.

36 Bruce, *1 & 2 Thessalonians*, 129–130.

37 Findlay, *Thessalonians*, 144; Milligan, *Thessalonians*, 88; James E. Frame, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistles of St. Paul to the Thessalonians*, ICC (Edinburgh, 1912), 238.

Tegenover de keuze om God te volgen, plaatsen de schrijvers de keuze van hen die de gelovigen onderdrukken en die zich tegen Gods evangelie verzetten (2 Thess. 1:6-9). Zij zullen het oordeel over zich uitroepen en de Heer als wreker ontmoeten als God rechtvaardig oordeelt (1 Thess. 4:6; 2 Thess. 1:5). De rechtvaardiging voor God is enkel mogelijk op basis van het geloof in Jezus. Wie rechtvaardig voor God wordt bevonden bij het laatste oordeel weet zich waardig gekeurd door God (1 Thess. 2:4), zoekt de gunst van God (2:6), wil zuiver en heilig voor God staan (3:13; 5:23), verheerlijkt Christus (2 Thess. 1:10) en houdt Gods roeping in ere (1:11).

Conclusie en theologische reflectie

De twee brieven aan de Thessalonicenzen bevatten apostolisch onderwijs over de vraag hoe mensen voor God rechtvaardig mogen leven en toegelaten mogen worden tot het Koninkrijk van God. De verschillende onderwerpen die in dit onderzoek naar voren zijn gebracht plaatsen de reddingsleer en daarmee verbonden rechtvaardigingsleer in de brede soteriologische verkondiging en een eschatologisch perspectief. Dat brengt vooral tot uiting dat de redding in Christus zich vanaf de eerste keuze voor Christus tot de voltooiing bij de komst van Christus voortzet. Kinderen van God leven in de hoop van het Koninkrijk van God, de nieuwe schepping. In dat proces staan geen werken vanuit een wet of eigengerechtigheid centraal. 1-2 Thessalonicenzen laat zien dat het om werken van geloof, liefde en hoop gaat, die in de rechtvaardiging als vrucht gelden van de wandel met God en trouw aan God.

Zoals in dit onderzoek meermaals is opgemerkt komt het onderwijs in 1-2 Thessalonicenzen, wat de reddingsleer en rechtvaardigingsleer betreft, overeen met het onderwijs in de Romeinen- en Galatenbrief. Ook daarin is er besef van een toekomstige rechtvaardiging: 'Want wij verwachten door de Geest, uit het geloof, de gerechtigheid waarop [wij] hopen' (Gal. 5:5). Dit vooruitzicht op de rechtvaardiging vanuit het geloof staat ook daar niet los van werken van liefde. Belangrijk is 'het geloof, dat door de liefde werkzaam is' (5:6b). Het christelijke geloof toont zich op die manier door vruchten van het geloof die gelovigen waardig voor God voortbrengen (5:22).

R.R. Hausoul is wetenschappelijk medewerker aan de Evangelische Theologische Faculteit, Leuven (B).